

„RODZINA CZŁOWIECZA” reż. Władysław Ślesicki

Opracowanie Radosław Dąbrowski

I. PODSTAWOWE TECHNIKI NAUCZANIA

STOPKLATKA	
Wskazówki dla nauczyciela	Pytania do uczniów
<p>Pokaż uczniom kadr, w którym widoczni są zgromadzeni przed obiektywem aparatu członkowie rodziny (00:30). To doskonały moment, aby zapoznać uczniów z kategoriami <i>studium</i> oraz <i>punctum</i> Rolanda Barthesa.</p> <p><u>PODPOWIEDŹ:</u> <i>Studium</i> stanowi kulturowy oraz informacyjny kontekst fotografii; dokonywaną analizę danego zdjęcia w wymiarze historycznym, estetycznym, socjologicznym czy psychologicznym cechuje zdystansowanie, obiektywizm, brak jednostkowych emocji u odbiorcy. <i>Punctum</i> natomiast może być detalem, przedmiotem, częścią ciała czy fragmentem jakiegoś obiektu, który wywołał bezpośredni wpływ na odbiorcę, zszokował go, uderzył. Dotyczy stricte subiektywnych zjawisk, charakterystycznych dla danego odbiorcy. Analizujący fotografię buduje wokół wybranego przez siebie <i>punctum</i> własną narrację i nadaje mu osobiste znaczenie.</p> <p>Pokaż uczniom kadr, w którym mała dziewczynka z ciekawością spogląda przed siebie (09:16).</p> <p>Pokaż uczniom kadr, w którym widać znajdującego się w trawie zaskrońca (10:37).</p>	<ul style="list-style-type: none">• Jak, znając pojęcie <i>studium</i> i <i>punctum</i>, opisałibyście ten kadr?• W jaki sposób dzieci mogą postrzegać wiejską codzienność i jak ich odbiór tej rzeczywistości może się różnić od odbioru osób dorosłych?• Jak dzieci mogą spędzać wolny czas na wsi, gdy dorośli zajęci są pracą?• Na co mała dziewczynka może patrzeć?• Jakie znaczenie symboliczne oraz kulturowe ma wąż?• Co może się wydarzyć z obecnym na wsi zaskrońcem? Jakie zagrożenie niesie?

DŹWIĘK I OBRAZ

Wskazówki dla nauczyciela

Wyświetl pierwsze dwie minuty filmu.

Pytania do uczniów

- Które dźwięki diegetyczne (pochodzące ze świata przedstawionego filmu) oraz które ujęcia gospodarstwa określają czas i miejsce rozgrywanej akcji?
- W jaki sposób Władysław Ślesicki buduje w filmie ekspozycję, fizycznie nie wprowadzając na ekran żadnego bohatera i dialogu?

CZOŁÓWKA I TYŁÓWKA

Wskazówki dla nauczyciela

Wyświetl czołówkę oraz tyłówkę filmu – warto w tym miejscu zapoznać uczniów z wystawą fotograficzną „The Family of Man” Edwarda Steichena.

Pytania do uczniów

- Czemu służy umieszczenie przez Władysława Ślesickiego dwóch fotosów z wystawy fotograficznej „The Family of Man”?
- Jak rozumieć tytuł „Rodzina człowiecza”?
- Czy film zawiera klamrę kompozycyjną?
- Jaki nastrój panuje na początku filmu, a jaki występuje w scenie zamykającej go?
- Czy czołówka i tyłówka są rozbudowane? Z jakich elementów się składają?
- Jakie zawody filmowe pojawiają się w tyłówce? Czym zajmują się przedstawiciele tych zawodów?

UJĘCIE

Wskazówki dla nauczyciela

Pokaż uczniom scenę wspólnego, rodzinnego posiłku przy stole (17:20–19:15).

Pytania do uczniów

- W jaki sposób Bronisław Baraniecki portretuje zachowanie członków rodziny?
- Jaki model rodziny został ukazany w scenie?

II. KLUCZOWE PYTANIA

PRACA KAMERY

- Jakie plany filmowe stosuje operator Bronisław Baraniecki?

PODPOWIEDŹ: To dobry moment, aby opowiedzieć uczniom o planach filmowych, najlepiej skorzystać ze strony EdukacjaFilmowa.pl.

- W jakich momentach pojawiają się ujęcia statyczne? Kiedy kamera zostaje wprowadzona w ruch?
- W jakich momentach widz może poczuć się zdystansowany wobec obserwowanych wydarzeń, a kiedy staje się niemal ich uczestnikiem?
- W jakich momentach Władysław Ślesicki decyduje się na dłużej pozostać przy bohaterze przy zachowaniu ciągłości czasu, a kiedy dokonuje cięcia montażowego?

KOLORYSTYKA

- Jaką atmosferę na ekranie tworzą czerń i biel?
- Jak mógłby zmienić się odbiór filmu, gdyby został on nakręcony w kolorze?

POSTACI

- Czy w filmie można wskazać jedną, wiodącą postać czy występuje w nim bohater zbiorowy?
- Jaki model rodziny obserwujemy na ekranie?
- Jakie cechy charakteru bohaterów mają bohaterowie?
- Czym dla rodziny jest wykonywana przez nich praca? Czy określa relacje pomiędzy jej członkami?

PODPOWIEDZI: Powyższe pytania można zadać w obrębie ćwiczenia. Uczniowie zostają podzieleni na kilka grup i charakteryzują członków rodziny, określając ich płeć, wiek, cechy charakteru, wykonywane prace oraz zajmowaną przez nich pozycję w hierarchii. Następnie wskazują, czy opisany model związany jest stricte z tradycją społeczności wiejskiej, czy może obecny także we wspólnocie miejskiej; czy dotyczy wyłącznie dekady lat 60., czy pozostaje aktualny również współcześnie.

NARRACJA

- Czy poza klasycznym trójpodziałem na wstęp, rozwinięcie i zakończenie możemy wskazać inne, charakterystyczne dla struktury scenariusza elementy, np. punkt zwrotny albo kulminacyjny?
- Jakie są zalety nieobecności w dokumencie narracji pozakadrowej, co film mógłby zyskać w przypadku jej wprowadzenia? Jaka treść mogłaby się znaleźć w potencjalnym komentarzu narratora?

PODPOWIEDŹ: Narracja pozakadrowa to komentarz narratora, który pochodzi spoza przestrzeni opowiadania; spotykany często w filmach dokumentalnych, mający na celu przybliżenie np. wydarzenia historycznego; w filmach fabularnych natomiast może pełnić rolę np. monologu wewnętrznego bohatera.

MIEJSCE AKCJI

- Gdzie rozgrywa się akcja filmu?
- Czy pomimo osadzenia akcji w konkretnej wsi, której nazwa i położenie znane są widzom, można powiedzieć, że opowieść cechuje uniwersalny charakter? Co o tym świadczy?
- Jaka jest relacja bohaterów z otoczeniem?
- Czy miejsce akcji także jest bohaterem filmu?

MUZYKA I DŹWIĘK

- Jakie dźwięki wyznaczają porę dnia?
- Jakie odgłosy dobiegają z przestrzeni pozakadrowej?
- Jak dźwięki wpływają na nastrój opowiadanej historii?

MOTYWY

- Wieś. Jakie cechy codziennego życia wiejskiego zostają ukazane w filmie?
- Praca. Jak praca na wsi determinuje codzienność człowieka i wpływa na relacje między członkami rodziny?
- Przyroda. Co mogą symbolizować poszczególne elementy środowiska naturalnego oraz zamieszkujące je zwierzęta?
- Rodzina. Jakiego typu rodzinę obserwujemy w filmie?

KOMPOZYCJA (*MISE EN SCÈNE*)

- Jakie przedmioty, narzędzia pracy zaprezentowane są w filmie?
- W jaki sposób pokazywani są bohaterowie?
- Jak zachowania obrazują myśli i emocje postaci?
- Jak ubiór charakteryzuje bohaterów?
- Z jakiej perspektywy obserwujemy wiejską codzienność?

MONTAŻ

- W swoich wspomnieniach z czasu realizacji filmu, operator Bronisław Baraniecki opowiada: „Obserwowałem i dziewczynkę, i chłopczka, i Wacię, która kręciła się między kurami a pralką itd. To oczywiście trwało dniami. Potem montuje się z tego jedną scenę, gdzie wszystko się dzieje obok siebie o jednym czasie, a nakręcone to jest na przestrzeni miesiąca” (P. Pławuszewski, „Po swoim. Kino Władysława Ślesickiego”, Kraków 2007). Czy twórcom udało się stworzyć wrażenie zachowania jedności czasu i miejsca akcji? Jak tego dokonali?

PODPOWIEDŹ: W filmie zastosowano technikę montażu kontynuacyjnego – jest to sposób montowania filmu, którego istotę stanowi takie łączenie ujęć w ramach części dramaturgicznych, że akcja rozwija się w sposób ciągły, zgodnie z logiką następstwa wydarzeń. Montaż kontynuacyjny opiera się na harmonizowaniu kierunków ekranowych, położeniu obiektów w kadrze oraz relacji czasowych w następujących po sobie ujęciach. Operator Baraniecki operuje przede wszystkim sugestywnymi zbliżeniami oraz planami średnimi. Tylko w wybranych momentach decyduje się na szersze ujęcia. Rzadko prezentuje przestrzeń otaczającą bohatera, przez co widz nie zauważa np. zmieniającego się położenia słońca albo innych zachodzących różnic w terenie.

- W jakim tempie opowiadana jest historia? Jakie wydarzenia zademonstrowane są szybciej lub wolniej względem pozostałych? Co wpływa na zmienny rytm opowieści?

III. POMYSŁY NA ĆWICZENIA

PISANIE I CZYTANIE

- Poproś, aby każdy z uczniów wybrał jednego z bohaterów i w formie krótkiego opowiadania przedstawiał własną historię na temat jego codziennego życia. Zadaniem jest stworzenie opowieści, w której w życiu wybranej filmowej postaci wydarza się coś, co zaburza, zmienia jej rutynowy, codzienny tryb pracy.
- Poproś uczniów, aby pracując całą klasą dokonali na tablicy analizy porównawczej rodzin z „Rodziny człowieczej” Władysława Ślesickiego oraz powieści „Chłopi” Władysława Reymonta.
- Poproś uczniów, aby zastanowili się i zapisali w formie wypracowania, własną wizję tego, jak „Rodzina człowiecza” mogłaby wyglądać, gdyby film został nakręcony w 2020 roku – zwróć ich uwagę np. na potencjalny obraz przestrzeni, w której rozgrywałaby się akcja; wykonywane przez bohaterów czynności zawodowe; sposoby, w jaki młodszy bohaterowie mogliby spędzać czas, podczas gdy ich rodzice i dziadkowie oddają się codziennym pracom.
- W filmie ukazane są przede wszystkim czynności zawodowe wykonywane przez bohaterów filmu. Poproś uczniów o napisanie, czym, poza pracą, mogą się zajmować postaci „Rodziny człowieczej” – jakie mogą być ich zainteresowania, marzenia, czym mogliby zaskoczyć widzów np. mieszkających na co dzień w metropoliach. Przed ćwiczeniem można zaznajomić uczniów z filmami „Wizyta” oraz „Żeby nie bolało” w reżyserii Marcela Łozińskiego i nakreślić im charakterystykę bohaterki obydwu dokumentów – Urszuli Flis.

SŁUCHANIE I MÓWIENIE

- Podziel uczniów na dwuosobowe zespoły. Jedna osoba z pary wciela się w wybranego bohatera z filmu, druga w dziennikarza i przygotowuje zestaw pytań, które następnie, w formie wywiadu, zada swojemu rozmówcy na forum klasowym.
- Poproś uczniów o wybranie jednej lub dwóch scen z filmu, w których nie pada żadne słowo i rozpisanie wymyślonej sceny dialogowej – co mogliby powiedzieć bohaterowie w danej sytuacji, jakie emocje wyrazić; na jakie tematy porozmawiać?
- Poproś uczniów, aby korzystając ze swojej wiedzy muzycznej, wymyślili warstwę audialną do „Rodziny człowieczej” – jakie piosenki lub utwory byłyby ich zdaniem ciekawe? Zadanie warto wykonać w parach lub małych grupach. Rezultat grupowych rozważań, wraz z uzasadnieniem wyborów, uczniowie przedstawiają na forum klasy.

ĆWICZENIA PRAKTYCZNE

- Podziel uczniów na grupy i zadaj pracę domową – nakręcenie, za pomocą kamery lub telefonu komórkowego, kilkuminutowego filmu, demonstrującego wybrane wydarzenia – najlepiej takie, które się powtarzają każdego dnia i świadczą o pewnej rutynie, przybliżają obraz codzienności w życiu bohatera przygotowanego materiału. Bohaterem może być uczeń z danej grupy (wówczas pozostali jej członkowie będą odpowiadać za nakręcenie oraz zmontowanie materiału) lub członek jego rodziny – być może w klasie są uczniowie, którzy pochodzą z wsi, albo mają mieszkać tam na co dzień babcie lub dziadków.
- W „Rodzinie człowieczej” podstawą dla opowiadania jest obraz, słowo zaś pozostaje kwestią drugorzędną. Poproś uczniów, o wykonanie pracy domowej polegającej na ponownym obejrzeniu filmu i na podstawie wybranych przez siebie kadrów, zbudowanie własnej narracji – może być to przybliżenie ogólnej problematyki filmu, przekrojowe ukazanie dnia z życia jednego z bohaterów albo stworzenie zupełnie odrębnej historii. Formę wypowiedzi stanowić będzie prezentacja slaj-

Filmoteka Szkolna

dów (z samymi zamieszczonymi na nich kadrami z filmu), która zostanie wyświetlona całej klasie za pomocą rzutnika. Po zakończeniu prezentacji odbędzie się rozmowa na jej temat i uczeń może skomentować wybrane kadry lub odpowiedzieć na potencjalne pytania ze strony klasy.

ZADANIA AKTYWIUJĄCE

- Podziel uczniów na dwuosobowe zespoły. Jedna osoba z pary wypisze zalety i wyzwania mieszkania na wsi, druga zaś – zalety i wyzwania życia w mieście. Następnie uczniowie przedyskutują ze sobą, na kogo – mieszkańca wsi czy mieszkańca miasta – czeka więcej wyzwań i gdzie, zdaniem uczniów, żyje się łatwiej.
- Podczas oglądania filmu zaproponuj uczniom wykonanie ćwiczenia pisemnego, jakim będzie stworzenie własnego zapisu performatywnego i spisanie na kartce swobodnie pojawiających się w ich umyśle skojarzeń, myśli, uczuć, odwołań do własnych doświadczeń. Mogą to być pojedyncze hasła, zdania w pół urwane albo rozpoczynające się od połowy. Zapis performatywny może być chaotyczny, nielinearny, zupełnie tak samo jak myśli rodzące się w głowie i powstające naturalne wrażenia podczas bezpośredniego obcowania z dziełem sztuki.

PODPOWIEDŹ: Jeśli uczniowie pierwszy raz stykają się z pisaniem performatywnym warto zapytać ich o to, jakie emocje budzi w nich ta metoda, podyskutować czy uważają ją za ciekawą i wzbogacającą czy może jest niezrozumiała? Możesz także wspólnie z uczniami przeanalizować metodę Peggy Phelan uzupełniając swój wykład [artykułem o performatywności](#).

KSZTAŁCENIE WIELOKIERUNKOWE

- Zaproponuj uczniom napisanie wypracowania o warunkach, korzyściach oraz zagrożeniach związanych z pracą na wsi. Jak przestrzeń wiejska i wykonywane zawody mogą się zmieniać wraz z rozwojem technologicznym?
- Poproś uczniów o stworzenie na tablicy osi czasu, na której zaznaczają rok oraz epokę historyczną, w których powstała „Rodzina człowiecza”. Następnie w obrębie osi wypiszą realia społeczno-polityczne oraz znane im ważne krajowe wydarzenia, jakie się rozgrywały w określonym roku/epoce historycznej. Na końcu przeprowadź z nimi dyskusję, w jaki sposób czynniki te mogły warunkować powstanie filmu – jego tematykę, formę oraz przesłanie.
- Poproś uczniów, aby w formie tabelki porównali poziom życia ludności na wsi oraz w mieście – w zakresie stanu środowiska, stanu majątkowego, warunków mieszkaniowych, dostępu do kultury, oświaty i ochrony zdrowia; a także porównali ludność wiejską oraz miejską pod kątem wyznaczanych wierzeń, poszanowania tradycji, kwestii obyczajów, obrzędów, wierzeń (zabobonów), języka, architektury i zabytków.

Wykorzystano format analiz filmoznawczych przygotowany na podstawie opracowań British Film Institute.

Organizator:

Współfinansowanie:

